

TOMASZ REMBALSKI

625 LAT PARAFII ŚW. MIKOŁAJA W NIEZABYSZEWIE

TOMASZ REMBALSKI

625 LAT PARAFII ŚW. MIKOŁAJA W NIEZABYSZEWIE

(zarys dziejów 1393–2018)

2. Funkcje i zadania
rzymian
- 2.1. Prokuratura
w XV w.
- 2.2. Organizacja
• Wójt
• Wójt
• Wójt
• Podzimek
• Wójt
• Wójt

GDAŃSK 2018

**625 lat parafii św. Mikołaja w Niezabyszewie
(zarys dziejów 1393–2018)**

Tomasz Rembalski

Wydanie pierwsze

Recenzja naukowa: Prof. dr hab. Józef Borzyszkowski

Autorzy fotografii współczesnych:

Peter von Lipinsky, Grzegorz Prondziński, Piotr Rembalski,

Tomasz Rembalski, Kazimierz Rolbiecki,

Josef von Rymon Lipinski

Zdjęcie na okładce: Panorama Niezabyszewa

Autor zdjęcia: Jarosław Kucharczyk

Na okładce z tyłu: fragment Mapy Taktycznej Polski 1: 100 000,
wydanej przez Wojskowy Instytut Geograficzny w Warszawie w 1936 r.
Zbiory Jagiellońskiej Biblioteki Cyfrowej

Redakcja: Sławina Kwidzińska

Korekta: Wioleta Rembalska

Opracowanie graficzne i skład:

Anna Maciejewska i Maciej Ostojka-Lniski

© Copyright by Instytut Kaszubski, Gdańsk 2018

© Copyright by Tomasz Rembalski, Gdańsk 2018

Wydanie publikacji wsparli finansowo:

Burmistrz Miasta i Gminy Bytów

Starosta Powiatowy w Bytowie

Peter von Lipinsky, Edmonton (Kanada)

ks. Tadeusz Łukaszewicz, Niezabyszewo

Wydawca:

INSTYTUT KASZUBSKI

80-837 Gdańsk, ul. Straganiarska 20-22

Druk:

Totem, 88-100 Inowrocław, ul. Jacewska 89

ISBN 978-83-65826-16-9

Spis treści

Wykaz skrótów	8
Od Autora	9
1. Położenie i założenie parafii oraz jej wczesne dzieje	13
1.1. Pierwsze wzmianki źródłowe o Niezabyszewie i wsiach sąsiednich	14
1.2. Początki chrześcijaństwa	16
1.3. Lokacja wsi na prawie chełmińskim i fundacja parafii	18
1.4. Wzmianki o parafii w XV w. i w okresie przynależności do Pomorskiego Kościoła Ewangelickiego (ok. 1570–1637)	25
2. Funkcjonowanie parafii w strukturze Kościoła rzymskokatolickiego od XVII do XXI w.	30
2.1. Problem rekatolicyzacji Ziemi Bytowsko-Lęborskiej w XVII w.	30
2.2. Organizacja administracji kościelnej	33
• W diecezji włocławskiej	33
• W diecezji chełmińskiej	39
• W wolnej prałaturze pilskiej	41
• Pod zwierzchnictwem Gorzowa Wielkopolskiego	43
• W diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej	47
• W diecezji pelplińskiej	49

2.3. Uposażenie oraz dochody parafii i proboszcza do 1945 r.	50
• Ziemia w Niezabyszewie	50
• Ziemia w Dąbrówce	62
• Inne dochody	64
3. Budynki kościelne i parafialne, zabytki ruchome oraz cmentarze	73
3.1. Kościół w Niezabyszewie	73
• Drewniany kościół i jego wyposażenie	73
• Budowa nowego kościoła w latach 1855–1857 i jego rozbudowa od 1911 do 1933 r.	78
• Zabytki utracone	102
• Obecne wyposażenie	106
3.2. Kościoły filialne, kaplice i kapliczki	123
• Kościół filialny w Dąbrówce (do połowy XIX w.)	123
• Kościół filialny w Rekowie (od 1945 r.)	128
• Kaplica w Tągowiu (od 1989 r.) oraz niektóre kapliczki przydrożne	136
3.3. Cmentarze, kostnice i kaplica pogrzebowa	142
• Cmentarze, kostnica i kaplica pogrzebowa w Niezabyszewie	142
• Cmentarz i kostnica w Dąbrówce	153
• Cmentarze w Rekowie i Płotowie	153
3.4. Plebania – budynek, gospodynie i rezydenci	156
4. Duchowieństwo, dozór (rada) i służba kościelna	165
4.1. Rządcy parafii bytowsko-niezabyszewsko-tuchomskiej	165
4.2. Proboszczowie i administratorzy niezabyszewscy (po usamodzielnieniu parafii od 1884 r.)	180
4.3. Wikariusze	227
4.4. Siostry katarzynki (1928–1967)	231
4.5. Osoby duchowne wywodzące się z parafii Niezabyszewo	241
4.6. Od wityryków do rady parafialnej – organiści – kościelni, ministranci... ..	262

5. Mieszkańcy parafii w spisach urzędowych i rejestrach parafialnych	283
5.1. Struktura wyznaniowa na terenie parafii niezabyszewskiej (XVIII–XX w.)	283
5.2. Wierni w świetle danych z rejestrów metrykalnych	290
5.3. Spisy parafian z XIX i XX w.	299

Życie parafii utrwalone na fotografiach i w dokumentach

1. Uroczystości Bożego Ciała	309
2. Uroczystości Pierwszej Komunii Św.	316
3. Wizytacje biskupów	324
4. Misje św. w parafii niezabyszewskiej	330
5. Nawiedzenia kopii obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej	332
6. Jasełka	338
7. Śluby	339
8. Pogrzeby	342
9. Uroczystość prymicyjna (?)	352
10. Jubileusze 25-lecia kapłaństwa	354
11. Wizyta sióstr katarzynek	356
12. Dokumenty, druki, listy... ..	358

ANEKSY

Aneks 1. Dokument lokacyjny Niezabyszewa z 1393 r.	369
Aneks 2. Najstarszy znany list, napisany w języku polskim przez proboszcza niezabyszewskiego Pawła Staudachera z 1654 r.	372
Aneks 3. Wykaz statystyczny chrztów, ślubów i pogrzebów oraz parafian poległych w dwóch wojnach światowych z parafii niezabyszewskiej (1836–2017)	373
Aneks 4. Spisy katolików zamieszkujących parafię niezabyszewską w latach 1842–1846	376
Bibliografia	395
Indeks osobowy	417

Wykaz skrótów

- AD Pelplin – Archiwum Diecezjalne w Pelplinie
AP Koszalin – Archiwum Państwowe w Koszalinie
AP Słupsk – Archiwum Państwowe w Koszalinie Oddział w Słupsku
b.p. – brak paginacji
il. – ilustracja
KEZAiB – Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa
(zob. WUOZ Słupsk)
KEZR – Karta ewidencyjna zabytku ruchomego (zob. WUOZ Słupsk)
or. – oryginał
Par. Niezabyszewo – Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Mikołaja
w Niezabyszewie
Par. Tuchomie – Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Michała Archaniola
w Tuchomiu
PODGiK Bytów – Powiatowy Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej
i Kartograficznej (Starostwo Powiatowe w Bytowie)
SP Niezabyszewo – Szkoła Podstawowa im. Marszałka Józefa
Piłsudskiego w Niezabyszewie
tłum. – tłumaczenie
trans. – transumpt (uwierzytelniona kopia dokumentu)
WUOZ Słupsk – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków Delegatura
w Słupsku

Od Autora

W roku 2018 przypada 625. rocznica nadania Niezabyszewu przywileju lokacyjnego na prawie chełmińskim, w którym pierwszy raz w jego dziejach pojawiła się informacja o miejscowej parafii. To okazja do uczczenia tego wydarzenia w formie historycznego opracowania. Mimo iż o Niezabyszewie dotąd napisano sporo, tak wieś, jak i jej okolica nie doczekały się osobnej monografii. Nieco napisano o sąsiednim Płotowie, w którym mieszkała zasłużona dla polskości Ziemi Bytowskiej rodzina Styp-Rekowskich. Istnieje kilka publikacji o charakterze wspomnieniowym¹ oraz opracowań naukowych², w których omówiona została propolska działalność płotowskiej rodziny i Kaszubów bytowskich.

Pomysł napisania książki poświęconej Niezabyszewu narodził się w myślach autora, niezabyszewianina z pochodzenia, już dużo wcześniej. W 1998 r. obronił on pracę magisterską na Uniwersytecie Gdańskim, pod opieką naukową prof. Błażeja Śliwińskiego, na temat *Dzieje wsi Niezabyszewo do 1945 roku*³ i od tego czasu uzupełniał i poszerzał

¹ Najważniejsze z nich to: W. Wach, *Na kaszubskim szanclu*, Warszawa 1968; W. Knosala, *Była nas gromadka spora*, Olsztyn 1972; też, *Utrwalić pamięć. O rodzinie Styp-Rekowskich z Płotowa*, Gdańsk–Bytów 1994.

² Najnowszym osiągnięciem naukowym w tym temacie jest praca W. Skóry, *Kaszubi i słupski proces Jana Bauera w 1932 roku. Z dziejów polskiego ruchu narodowego na Pomorzu Zachodnim* (część 1), Słupsk–Poznań 2016. Warto też sięgnąć do broszury M. Ryś, *Vademecum Walki o Polskość Ziemi Bytowskiej*, Bytów 2011.

³ T. Rembalski, *Dzieje wsi Niezabyszewo do 1945 roku*, Gdańsk 1998, mps

swoje badania, których wyniki częściowo publikował na łamach prasy⁴, w artykułach naukowych i popularnonaukowych⁵. Materiałem badawczym stały się źródła dostępne w Archiwum Państwowym w Koszalinie i jego Oddziale w Słupsku oraz nieocenione dla tematu archiwu kościelne, zwłaszcza w Archiwum Diecezjalnym w Pelplinie, najlepiej przez autora rozpoznane. Po latach stwierdził też, iż opisanie dziejów

pracy magisterskiej, napisanej pod kierunkiem prof. B. Śliwińskiego, złożony w Instytucie Historii UG oraz Archiwum Państwowym w Koszalinie Oddział w Słupsku.

⁴ Tenże, *Nieznane opisy kościoła w Niezabyszewie*, cz. 1–4, „Kurier Bytowski”, nr 19 (348) z 13.05.1999, s. 13, nr 22 (351) z 2.06.1999, s. 13, nr 28 (357), z 15.07.1999, s. 13, nr 31 (360), z 5.08.1999, s. 13; tenże, *Niezabyszewianie. Od średniowiecza do 1945 r.*, cz. 1, „Kurier Bytowski”, nr 43 (423) z 2.11.2000, s. 15; tenże, *Niezabyszewianie. Od średniowiecza do 1945 r.*, cz. 2, „Kurier Bytowski”, nr 44 (424) z 9.11.2000, s. 15; tenże, *W małym dworcu. Z dziejów niezabyszewskiego sołectwa*, „Kurier Bytowski”, nr 5 (435) z 1.02.2001, s. 10–11; tenże, *Wszystkie drogi Niezabyszewa*, „Kurier Bytowski”, nr 49 (627) z 9.12.2004, s. 12–13; tenże, *Zginął w obronie godności kobiet*, „Kurier Bytowski”, nr 10 (639) z 10.03.2005, s. 12–13, 15; tenże, *Drążkowscy, dynastia organistów*, „Kurier Bytowski”, nr 8 (688) z 23.02.2006, s. 14–15; tenże, *Filatelistyczna pamiątka po ks. Kammerze z Niezabyszewa*, „Kurier Bytowski”, nr 50 (1086) z 12.12.2013, s. 25; tenże, *O przynależności administracyjnej Niezabyszewa na przestrzeni wieków*, „Kurier Bytowski”, nr 27 (1216) z 7.07.2016, s. 9, 11.

⁵ Tenże, *Dobry duszpasterz z pogranicza. O życiu i dziełach ks. Franciszka Szynkowskiego (1879–1945)*, „Pomerania”, 2005, nr 2, s. 35–40; *Rekonstrukcja średniowiecznych granic wsi Niezabyszewo koło Bytowa*, w: *Dzieje wsi pomorskiej*. IV Międzynarodowa Konferencja Naukowa, Włocibórz, gmina Dygowo, 13–15 maja 2005, pod red. R. Gazińskiego i A. Chludzińskiego, Dygowo–Szczecin 2005, s. 49–57; tenże, *Z Drzewicza do Niezabyszewa. Szkic genealogiczny rodu Drzewickich (XVII–XX w.)*, w: *Nasze korzenie. Wokół poszukiwań genealogicznych rodzin pomorskich*, red. J. Borzyszkowski, C. Obracht-Prondzyński, Gdańsk 2006, s. 133–154; tenże, *Zmuda Trzebiatowscy z Prądzony i ich potomkowie z Niezabyszewa*, w: *Trzebiatowscy*, cz. VII, pod red. Z. Zmuda-Trzebiatowskiego, Sulęcyno 2007, s. 193–256; tenże, *Dwa spisy katolickich mieszkańców parafii niezabyszewskiej z lat 1842–1846*, „Nasze Pomorze”. Rocznik Muzeum Zachodniokaszubskiego w Bytowie, (2006) 2007, nr 8, s. 37–54; tenże, *Dostępna tylko wirtualnie. O losach niezabyszewskiego archiwum parafialnego*, cz. 1–2, „Pomerania”, 2013, nr 4, s. 46–48, nr 5, s. 17–19; tenże, *Mieszkańcy plebanii w Niezabyszewie koło Bytowa w świetle dokumentacji metrykalnej i aktowej (II poł. XVIII i I poł. XIX stulecia)*, w: *Duchowni na plebanii i w drodze. Konteksty codzienności i interpretacje historyczne*, pod red. K. Lewalskiego i A. Łysiak-Łątkowskiej, Gdańsk 2015, s. 92–113.

jednej tylko wsi jest niewystarczające, gdyż Niezabyszewo działało w ramach nie tylko parafii katolickiej czy ewangelickiej, ale też jako siedziba pruskiego obwodu (*Amtsbezirk*) – odpowiednika dawnego polskiego wójtostwa, a po wojnie gminy, skupiającej kilka okolicznych wsi.

Zarys dziejów parafii to wobec tego swoisty kompromis pomiędzy materiałem zebrany i zaprezentowany oraz spełnienie zamierzeń autora, aby podzielić się z jej mieszkańcami efektem wieloletnich badań.

* * *

Jako autor zdaję sobie sprawę, iż opracowanie nie podejmuje szerzej tematu życia duchowego parafian, a jedynie go sygnalizuje. Nie omawiam wątków związanych choćby z udziałem wiernych w organizacjach kościelnych, bractwach, różach różańcowych itp. Dlatego z konieczności, podyktowanej odtworzeniem dziejów jedynie w formie zarysu, nie wspominam o wszystkich zasłużonych dla parafii osobach świeckich i nie w pełni wykorzystuję pamięć samych jej mieszkańców, gdyż materiał ten mógłby stanowić treść oddzielnego opracowania.

Książka ta nie powstałaby, gdyby nie życzliwość wielu instytucji i osób, którym pragnę wyrazić swoją wdzięczność. Kieruję ją do Pracowników archiwów w Koszalinie, Słupsku i Pelplinie. Szczególnie podziękowania składam Dyrektorowi tej ostatniej placówki, ks. prof. dr. hab. Anastazemu Nadolnemu, dzięki pomocy i przychylności którego od ponad dwudziestu lat korzystam z zasobów pelplińskiego archiwum. Podziękowanie kieruję też w stronę Proboszcza w Niezabyszewie, ks. Tadeusza Łukaszewicza, który również od ponad dwóch dekad zezwala mi na korzystanie z parafialnych źródeł. Za bezinteresowną pomoc, zeskanowanie oraz udostępnienie kart zabytków, składam podziękowania Mgr Katarzynie Bartosiewicz, inspektorowi ochrony zabytków ds. zabytków ruchomych w słupskiej delegaturze Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Gdańsku. Za przesłanie materiałów dotyczących ks. Stanisława Klatki dziękuję Barbarze Guzek, Prezesowi Stowarzyszenia Odrzykoniaków w Odrzykoniu. Wdzięczny jestem też Maciejowi Kwaśkiewiczowi, Kierownikowi Działu Artystyczno-Historycznego Muzeum Zachodniokaszubskiego w Bytowie, za wgląd do zbiorów muzealnych. Dziękuję Kazimierzowi Rolbieckiemu za udostępnienie profesjonalnych zdjęć współczesnego kościoła niezabyszewskiego, które wykonane zostały do specjalnej wystawy organizowanej przez bytowskie muzeum. Za udostępnienie kopii rzadkich publikacji dziękuję Ks. Władysławowi Szulistowi z Lipusza, zaś za

podarowanie fotografii i dokumentów dotyczących rodziny Krefftów mojej Cioci Krystynie Krefft ze Szczecinka. We wdzięcznej pamięci mam liczne rozmowy o przeszłości niezabyszewskiej parafii, z nieżyjącymi: Gerardem Prondzińskim, Zygfrydem Majkowskim, moją Babcią Teresą Rembalską oraz Dr Urszulą Mączką, po której odziedziczyłem kilkadziesiąt dokumentów i publikacji.

Dzięki gościnności Barbary i Siegfrieda von Janowskich z Lubeki, ponad dekadę temu, mogłem pozyskać bezcenne materiały fotograficzne, dotyczące zabytków w kościele niezabyszewskim, które przechowuje Landesarchiv w Greifswaldzie (Gryfii).

W swoim gościnnym domu w Bad Honnef podjęli mnie też kilkanaście lat temu Bozenna i Josef von Rymon Lipinscy. Od tego czasu łączą mnie z Ich Rodziną szczególne więzy przyjaźni. Jednym z celów tamtej wizyty była wspólna podróż z Józkiem, niegdyś mieszkańcem Niezabyszewa, do Frankenbergu na doroczny zjazd ziomkostwa bytowskiego. Niestety, wówczas nie spotkaliśmy tam nikogo z dawnych mieszkańców Damsdorf (Niezabyszewa), ale z podróży tej wróciłem obdarowany przez Józka cennymi dla mnie reprintami przedwojennych książek o Ziemi Bytowskiej. Józek von Rymon Lipinski posiada największą znaną mi kolekcję starych pocztówek niezabyszewskich. Ma też bardzo bogaty zbiór rodzinnych fotografii. Przez wszystkie lata usilnie mnie namawiał, żebym napisał i w końcu wydał książkę o Niezabyszewie. Kiedy w ubiegłym roku rozpoczął skanowanie zdjęć używanych przez mieszkańców Niezabyszewa, w zasadzie postawił mnie w sytuacji bez wyjścia. Książka o Niezabyszewie musiała powstać. Zatem ma ona nie tylko swego autora, lecz również „ojca chrzestnego”, którego wsparcie i zrozumienie zawsze odczuwałem, i który część Niezabyszewa, podobnie jak ja, wciąż nosi w sercu.

Za wsparcie finansowe publikacji dziękuję Burmistrzowi Bytowa Ryszardowi Sylce, Staroście Bytowskiemu Leszkowi Waszkiewiczowi, Peterowi von Pazatka-Lipinskyemu z Edmonton oraz Ks. Tadeuszowi Łukaszewiczowi, proboszczowi parafii pw. św. Mikołaja w Niezabyszewie.

Wielkie podziękowania składam Recenzentowi naukowemu prof. dr. hab. Józefowi Borzyszkowskiemu za cenne uwagi do niniejszej publikacji oraz wszystkim osobom, które udostępniły swoje zdjęcia z rodzinnych archiwów. Ich nazwiska podano w bibliografii.

1. Położenie i założenie parafii oraz jej wczesne dzieje

Według jednego z najstarszych opisów geograficzno-gospodarczych ziem pomorskich Ludwiga Wilhelma Brüggemanna z 1784 r. wsie obecnej parafii niezabyszewskiej położone były w dystrykcie bytowskim w prowincji pomorskiej. Niezabyszewo znajdowało się pół mili na południowy zachód od Bytowa, nad Jeziorem Niezabyszewskimi przy drodze krajowej z Bytowa do Miastka. W tym samym kierunku i w tej samej odległości od miasta, leżało Sierzno, lecz na terenie pagórkowatym. Na takim terenie, w odległości $\frac{3}{4}$ mili znajdowały się oba Płotowa (Duże i Małe), zaś Tagowie oddalone było o milę na zachód od Bytowa i usadowione nad jeziorem (Jezioro Chotkowskie?). Rekowo również oddalone było o milę, lecz w kierunku południowo-zachodnim od miasta, na pagórkowatym terenie, przy drodze krajowej z Bytowa do zachodniopruskiego miasta Chojnice. Związana z Niezabyszewem przez dziesiątki, a może i setki lat Dąbrówka¹ umiejscowiona była nad jeziorem (być może stawem – jakiś czas temu osuszonym), na pagórkowatym terenie, o pół mili na zachód od Bytowa².

Parafia niezabyszewska, w której skład obecnie wchodzi wsie: Niezabyszewo, Rekowo, Sierzno, Płotowo, Płotówko³ i Tagowie oraz osady

¹ Obecnie, z kościołem filialnym pw. św. Wojciecha, wchodzi w skład parafii pw. św. Katarzyny w Bytowie.

² L.W. Brüggemann, *Ausführliche Beschreibung des gegenwärtigen Zustandes des Königl. Preussischen Herzogtums Vor- und Hinterpommern*, II Th., II Bd., Stettin 1784, s. 1054–1055, 1058–1060, 1089.

³ W tekście będę się posługiwał historycznymi nazwami tych wsi w odniesieniu